

Alberto Cardín o la impaciència del destí

Manuel Delgado
*Professor d'Antropologia a
la Universitat de Barcelona*

La desaparició el 27 de gener de 1992 d'Alberto Cardín, amic entranyable i insubstituïble, ha representat, sens dubte, una gravíssima pèrdua per a l'Antropologia Catalana, no solament perquè Alberto, que va romandre sempre fidel a la seva asturianitat, estava plenament integrat entre nosaltres, a través per exemple de la seva pertinença activa a l'Institut Català d'Antropologia, sinó també perquè representava un cert tarannà específicament barceloní de conrear i comprendre l'Antropologia. Resulta pertinent l'evocació del deute que el pensament del país — més enllà de l'àmbit concret de l'Antropologia — té establert amb la seva memòria.

Si s'hagués de triar un qualificatiu que donés constància del sentit de la seva actitud vital i intel·lectual, caldria dir que estem parlant d'un militant de la crítica de la cultura. És cert que el punt de vista que ell va adoptar correspon al domini de l'Antropologia, però la seva vocació desemmascaradora el va dur a treballar molt

sovint en els límits del que habitualment és considerat com la seva jurisdicció disciplinària.

Nascut el 15 de gener de 1948 a Villamayor (Astúries), va llicenciar-se en Història el 1972 a la Universitat d'Oviedo.

Cursà aleshores un any d'estudis de post-grau a la Universitat de Toronto sota la direcció d'Eric Schwimeer. Des de 1982 era professor d'Antropologia a la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona. Justament un any abans de la seva mort, havia obtingut el seu títol de doctor amb una tesi sobre el canibalisme.

Curiosament, ell, que tant li agradava brindar una certa imatge d'heterodoxia en el seu estil docent i malgrat la seva denúncia permanent dels defectes de l'Antropologia acadèmica espanyola, va estar sempre un exemple de professionalitat i dedicació. El magnífic record que guarden d'ell les successives generacions de deixebles que va tenir sota la seva responsabilitat són un exponent inequívoc de la qualitat i la intensitat de la seva consagració a l'ensenyament.

Els seus primers passos en l'activisme intel·lectual van produir-se cap allà mitjan dels anys setanta, en el marc de la premsa teòrica i marginal, que aleshores eren una mateixa cosa. És l'època heroica de

publicacions com «El Viejo Topo», «DiscoExpress», el primer «Ajoblanco», etc. D'algunes d'elles en va ser l'animador principal, com és el cas de «Revista de Literatura», «Diwan», «La Bañera», «Sinthoma»,... un tipus d'activitat que encara a hores d'ara exercia en publicacions quasi èpiques, que mantenien la seva condició perifèrica com el preu de llur independència: «El basilisco», i sobretot l'excel·lent «Luego...» que cal esperar que continuï ara apareixen gràcies a l'esforç del seu altre co-director, l'infatigable Ferran Hernández. Aquesta tasca subterrània — a la qual correspondrien volums històrics de la contracultura espanyola, com la seva edició de *La revolución teórica de la pornografía* (Ucronia, 1977) — resultava d'altra banda compatible amb l'expressió freqüent en altres medis de comunicació molt més populars, en els quals desenvolupà una destacable comesa de difusió dels criteris antropològics d'anàlisi. Els seus articles d'opinió i de crítica de llibres a «Diario 16», «El País», «La Vanguardia», «El Sol», «El Mundo», «El Independiente», etc., són el testimoniatge del nivell d'ascendiment públic que pot aspirar a assolir la perspectiva antropològica, una ambició que

Alberto Cardín amb
Claude Lévi-Strauss, en una
fotografia de 1989.

malaauradament molts encara menyspreen.

La prioritització d'aquest tipus de pràctica divulgadora —en el sentit més positiu de la paraula— és el que explica que el més rellevant de la seva contribució a la literatura antropològica hagi estat en forma de compilacions d'articles breus, prèviament apareguts a revistes i diaris. Els seus dos llibres més recents, *Tientos etnológicos* (Júcar, 1987) i *Lo próximo y lo ajeno* (Icaria, 1989), pertanyen a aquest gènere, i configuren un reflex fidel de l'amplitud i la versatilitat tant de les seves preocupacions intel·lectuals com de la seva habilitat dialèctica per moure's en zones d'allò més diverses: de l'Islam fins a la violència a l'esport, passant per la política exterior nord-americana, la construcció del trinitarisme espanyol, el sentit dels nostres *caganers* nadalencs, la relació entre Mo Ti i Confuci o els enigmes del Midrah jueu. I el mateix podríem

dir d'altres en vies d'aparició pòstuma, com els seus treballs breus de temàtica psicoanalítica, *Un cierto psicoanálisis* (negociant-se amb Anthropos), i d'altres en preparació en *Libertarias* i *Muchnick* —aquest darrer amb les seves aportacions en el camp de la religiositat actual—, en cap dels dos casos amb un títol decidit. Aquesta regla tenia, però, les seves excepcions, com ara *Guerreros, chamanes y travestis* (Tusquets, 1984; 2a ed. 1989), un apassionat recorregut per les formes que adopta la institucionalització del bardajisme a les societats primitives. La seva tesi, sota el nom de *Dialéctica y canibalismo*, estava en estudi de publicació en l'editorial Anagrama.

Hi ha un domini específic on cal subratllar una activitat tant recercadora com d'elaboració teòrica important. Es tracta de les relacions entre homosexualitat i cultura i més en concret les implicacions extra-

sanitàries de la SIDA. És en aquest terreny on va propiciar l'aparició d'una perspectiva alternativa a la mèdico-periodística dominant. Aquesta visió va quedar reflectida en llibres com *SIDA ¿Maldición bíblica o enfermedad letal?* (en col·laboració amb Armand de Fluvià, Laertes, 1991) i *SIDA: enfoques alternativos* (Laertes, 1991).

Paral·lelament a la seva tasca literària i docent, Alberto Cardín ens ha propiciat traduccions notables al castellà de Lévi Strauss (*Estructuralismo y ecología*), Godelier (*Instituciones económicas*), Turner (*La selva de los símbolos*), Malinowski (*Diario de campo en Melanesia*), Frazer (*Mitos sobre el origen del fuego*), Deleuze (*Diferencia y repetición*), sense oblidar la del *Mito, ritual y costumbre*, de A. M. Hocart, un personatge interessantíssim —i injustament mal conegut— de la història de l'Antropologia Europea amb el qual Cardín guardava no pocs elements en comú.

El seu llegat com a director de col·leccions no és menor. Gràcies a ell, l'asturiana Júcar ens ha permès conèixer obres fonamentals del present i el passat de l'Etnologia incomprensiblement desconegudes entre nosaltres, del *Naven*, de Malinowski, fins al *Diario de campo*, de Malinowski, passant per *Los siete pilares de la*

sabiduría de Lawrence o per compilacions essencials per entendre els camins de l'Etnologia actual, com la d'Izard i Smith *La función simbólica* o la de Clifford i Marcus *Retóricas de la Antropología*. Una cosa per l'estil podria dir-se del seu protagonisme en la difusió de magnífics desconeguts entre nosaltres, com ara Burton, o en la recuperació d'edicions oblidades de Caro Baroja o Bueno, i entre els clàssics, de Tylor, Wundt o Lubbock. És justificada la inquietud per la continuïtat d'aquesta línia editorial que ell va tenir cura de mantenir en Alta Fulla, Laertes i d'altres editorials.

Una referència resulta inevitable a les seves aportacions literàries no específicament antropològiques, eloqüents proves d'una sensibilitat que transcendia en molt el territori estricte del saber sistemàtic. Parlem de les seves obres de ficció narrativa, com *Detrás por delante* (Laertes, 1986), *Lo mejor es lo peor* (Laertes, 1982), *Sin más ni más* (Moreno-Ávila, 1989), o les de poesia, com *Despojos* (Pre-textos, 1981), *Indículo de sombras* (Laertes, 1983) o aquella altra, paradoxalment de premonitori nom, *Paciencia del destino* (Laertes, 1983). Recollint la seva tasca de crític —Cardín era membre destacat de la Societat d'Estudis Literaris—, és a

punt d'aparèixer *El vicio de criticar*, publicat per la Caja de Ahorros de Asturias.

He tractat d'oferir una comprimida visió del que tots devem a Cardín. D'això es tractava, em penso. En canvi, el sentiment que ara experimento és d'una profunda insatisfacció i d'un cert desassossec. Allò que he explicat no honra com mereixeria la figura d'Alberto i em deixa amb la sensació d'haver construït un obituari no gaire diferent del que qualsevol hagués pogut signar. És cert que ell era, a més d'un mestre admirat, un amic. Però més enllà de la lleialtat, sé que ni això ni res d'allò que us digui podrà donar la mesura exacta de fins quin punt el que s'ha perdut és una personalitat d'una qualitat humana i intel·lectual excepcional, irrepetible. Tristor també resultat de la consciència que tots plegats hem rebut la missió de continuar una tasca com la seva, i mai ningú de nosaltres no podrà aconseguir-ho.

José Miguel de Barandiarán

Ángel Aguirre Baztán
Universitat de Barcelona

1. El record de José Miguel de Barandiarán està garantit mercès a la seva biografia, estudis sobre la seva obra etnogràfica, moltes notes necrològiques, en el treball dels que s'hi senten deixebles i també dels que el van estimar.

El seu nebot L. de Barandiarán va escriure (1976) la biografia oficial, barreja d'autoelaboració dels records i compilació d'interessants anècdotes. Abraça fins el 1976 i no recull els darrers i fructífers quinze anys de la seva vida; aquesta biografia ha d'ésser contrastada amb altres versions per tal d'arribar a comprendre la veritable dimensió del personatge i la seva transcendència per l'Etnografia basca i hispana.

La seva obra ha estat elogiada per A. Manterola i discutida per J. Azcona; el primer, des de la proclamació de la *Escuela Vasca de Etnografía*, que reuneix els deixebles emmarcats en els grups de treball *Etniker*, els quals segueixen amb fidelitat la doctrina etnogràfica exposada per Barandiarán en el seu opuscle *Guía para una encuesta etnográfica* (1969). Per la seva banda, Azcona reflexiona entorn a la marginalitat a la qual han

sotmès les institucions basques als antropòlegs «socials» de la Universitat del País Basc que no segueixen a Barandiarán i que són titllats de «teoritzants» sense base etnogràfica.

2. Com va remarcar M. de Lekuona «D. José Miguel, no diré que arrojado y arrogante, pero sí valiente y dispuesto a avanzar» es va sentir hereu d'Eguren i Aranzadi i va encarnar un protagonisme antropològic ple de tossudesa i treball.

Barandiarán, en el seu disseny autobiogràfic, parteix de la famosa crisi de 1913 sobre la seva orientació intel·lectual i de l'entrevista que en les vacances estiuenques d'aquell any va mantenir amb W. Wundt. Quina magnificació de Wundt aquells anys, amb autors com T. Carreras i Artau i J. M. Barandiarán! Wundt i Aranzadi es convertiren en els seus mentors. Dos successos culturals donaren protagonisme de principi a Barandiarán: l'exploració dels dòlmens d'Aralar amb Eguren i Aranzadi (1917) i el I Congrés d'Estudis Bascos (Oñate, 1918). Les investigacions de coves i dòlmens, al costat d'Aranzadi, van proporcionar a Barandiarán una escola de metodologia naturalista que va influir decisivament en la seva dedicació etnogràfica.

El Congrés d'Oñate i la fundació de la *Sociedad de Estudios Vascos* i de la

Sociedad de Eusko-Folklore suposaren el llançament de Barandiarán al món de l'Antropologia.

La seva obra està emmarcada en una concepció rural de la vida tradicional, amb un fort accent etnografista, de recollida polida i fidel dels materials culturals. En la línia d'Aranzadi, anomenarà «*etnólogos teorizantes*» tots els que s'atreveixen a crear qualsevol teoria interpretativa al marge del treball etnogràfic.

En la seva feina trobem dos punts de reflexió que cal remarcar, aspectes que, dins la gran muntanya d'escrits, es perfilen com a punts claus de la seva producció: el tema de l'endoetnografia i el de la casa com a «totalitat cultural».

D'acord amb els consells que li proporcionà Wundt, Barandiarán es va concentrar a fer una etnografia feta des de dins, una endoetnografia. Mentre la majoria dels etnògrafs estudien altres cultures, llunyanes en l'espai i en el temps, Barandiarán propugna la tesi que les cultures humanes tan sols són